

СТАН БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ В УКРАЇНІ

Аналіз ситуації, що склалась в державі, свідчить про те, що серед найбільш небезпечних явищ та процесів, що ставлять під загрозу майбутнє України, особливе місце посідає поширення наркоманії. За світовим досвідом, визначити в повному обсязі збитки, які завдає це явище національним інтересам країни, неможливо, бо мова йде про руйнування фізичного і морального здоров'я нації, її генофонду, інтелектуального та економічного потенціалу суспільства, добробуту громадян, стабільності в державі. Реальні масштаби розповсюдження наркоманії в Україні набувають загрозливого характеру.

Європа стала пріоритетним ринком для представників наркобізнесу, певне місце в їх планах займає Україна. Враховуючи її геополітичне становище, територія країни здебільшого використовується наркоділками як транзит для перевезення так званим «афганським» та «балканським» шляхами, про що свідчать неодноразові затримання на наших кордонах вантажних перевезень до Європи героїну, гашишу та інших наркотиків. Це додатково спричиняє наповнення внутрішнього ринку наркотиками. Розширенню наркотичного ринку в Україні вже зараз сприяє збільшення обсягів міжнародних торговельних зв'язків, спрощення порядку виїзду і в'їзду для іноземців та громадян України, «прозорість» наших кордонів, наявність у внутрішньому обігу валютних коштів.

Значна сировинна база в Україні приваблює оптовиків – заготівельників з багатьох країн СНД. З наявного земельного фонду (60 млн га) приватним господарям передано у користування 25,2 млн га, на яких щорічно виявляється і ліквідується більше 1 млн м² нелегальних посівів маку. Іншим найбільш доступним і значним джерелом наркосировини у нашій країні є дикоростуча конопля, якою, за оцінками фахівців, забруднено понад 100 тис. га земель.

На думку фахівців, за своє коротке життя один споживач зілля може втягнути в наркотичну залежність близько 20 людей. В Україні спостерігається зростання масштабів незаконного розповсюдження наркотичних засобів та збільшення кількості їх споживачів. П'ять років тому в нашій державі було 68803 споживачів наркотиків, в 2000 р. – 95951, а в 2001 р. їх уже налічується 107 тисяч.

Якщо врахувати латентність наркоманії, ці показники потрібно збільшити приблизно в 6,5–10 разів, тобто реально в Україні близько мільйона громадян страждає на наркозалежність. Щорічно виявляється і береться на облік до 12 тисяч осіб цієї категорії, з яких 90 відсотків – молодь віком до 30 років. І ще одна доволі сумна цифра: від передозування щороку помирає приблизно півтори тисячі наркоманів. Якщо до 1986 р. наркоманія була характерна для промислових регіонів і великих міст, то сьогодні вона поширилась практично на всю територію України.

Протягом останніх років, особливо в період входження країни в ринок, зміни у ситуації з наркоманією набули нового якісного характеру. Потяг до наркотичних засобів і психотропних речовин став досить масовим і глибоким. Соціальна база наркоманії поширюється на так звані нетрадиційні верстви населення, передусім на ті, які першими потерпіли від соціально-економічної кризи і нестабільності. Мотивація звернення до наркотичних засобів і психотропних речовин у цих осіб різна, як і матеріальні можливості.

Серед причин поширення наркоманії в Україні втрата значною частиною населення соціальної орієнтації, рейнація старих і відсутність нових ідеалів, послаблення інститутів державної влади і загальна обстановка нестабільності та всюдозволеності у суспільстві, зниження життєвого рівня народу, зниження порогу терпимості до антисоціальної поведінки.

Значний попит на наркотики породжує пропозиції, які не можуть бути іншими, ніж злочинними. Злочинність, пов'язана з наркотиками, з року в рік зростає, погіршуючи і без того складну оперативну обстановку. Якщо в 1990 р. було вчинено 7236 злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами, психотропними речовинами чи прекурсорами, то в 2000 р. вже 45748, а в 2001 р. – 47,9 тис., питома вага яких у загальному числі розкритих злочинів по лінії карного розшуку перевищує 15,3 відсотків, з яких 10,9 тисяч – щодо збувальників наркотиків. Набуття певного досвіду в організації протидії незаконному обігу наркотичних речовин дозволило в 2001 р. викрити майже 3,9 тисяч злочинних угруповань, у тому числі 24 з ознаками організованості, тобто за останнє десятиріччя результативність боротьби з наркоугрупованнями зросла в 7 разів. З незаконного обігу вилучено 29 тонн наркотичних засобів і психотропних речовин.

Боротьба за неосвоєний ринок збуту «важких» наркотиків відбувається серед представників міжнародної наркомафії, яка намагається насадити в Україні ці наркотичні засоби та амфетаміни шляхом організації спільних іноземних фірм через етнічні злочинні угруповання. Вилучення таких наркотиків раніше реєструвалось у громадян африканського походження, зараз до незаконних операцій з наркотиками іноземного виробництва все частіше залучаються громадяни України і навіть неповнолітні.

Певна якісна перебудова нелегального обігу наркотиків і психотропних речовин, поступове зрощення міжнародних злочинних угруповань з аналогічними кримінальними структурами в Україні, залучення технологічного та наукового потенціалу хімічної промисловості нашої держави для організації підпільних лабораторій по виготовленню «важких» наркотиків – це реальність сьогодення. Важливим напрямком у діяльності з попередження наркозлочинності є викриття цих осередків і лабораторій. У 2001 р. припинено злочинну діяльність 110 технологічно оснащених нарколабораторій та 876 осередків нелегального виготовлення наркотиків. Для порівняння необхідно вказати, що в 1996 р. була ліквідована лише одна нарколабораторія.

У результаті вжитих заходів у 2001 р. виявлено 466 циганських сімей, причетних до наркобізнесу, очолюваних 34 наркобаронами та старшими циганами. До складу зазначених родин входила 1581 особа, які згідно з оперативною інформацією, причетні до незаконного обігу наркотиків. Пе-

реважна кількість таких родин проживає у Київській (67), Одеській (66), Дніпропетровській (41), Черкаській (35) областях, де на оперативному обліку перебуває більш як 1580 наркоділків – циган. Вжиті заходи сприяли документуванню більш ніж 516 злочинів по лінії боротьби з незаконним обігом наркотиків. Питома вага збутків у загальній кількості викритих наркозлочинів складає 22,7 відсотки, а у Луганській області більше 45 відсотків. Проте у Дніпропетровській, Київській, Чернігівській областях цей показник становить лише 14–17 відсотків.

Особливе занепокоєння викликає розповсюдження наркоманії серед молоді. В результаті оперативно–профілактичних заходів за 2001 р. у стані наркотичного сп'яніння було затримано 718 неповнолітніх, серед яких найбільше школярів – 345, учнів ПТУ – 214, студентів – 95, були і представники інших навчальних закладів: гімназій, ліцеїв, інтернатів, технікумів. Під час проведення відпрацювання з незаконного обігу у навчально–виховних закладах та на прилеглих до них територіях вилучено 73,4 кг наркотичних засобів. Найбільша їх кількість – 27,9 кг вилучена на територіях профтехучилищ, у загальноосвітніх школах – 23 кг, ВУЗах – понад 2 кг. Безпосередньо у приміщеннях навчальних закладів вилучено близько 3 кг наркозасобів.

В останні роки робота правоохоронних органів щодо боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів покращилась, але, на жаль, мають місце і певні недоліки. Вибірково нами було вивчено 255 кримінальних справ про незаконний обіг наркотичних засобів у Києві і Київській області. На перший погляд, загальний рівень попереднього слідства по цих справах задовільний. Але при більш уважному вивченні цих кримінальних справ виявлено важливі упущення. Зупинимось на основних із них.

1. Більш, ніж 90% вивчених кримінальних справ не мають профілактичного змісту, так як не визначені джерела вилучених наркотичних засобів. Звідси, виключалась можливість профілактики зі знищення посівів наркотиковмісних рослин, а головне – не викривалась групова наркозлочинність, не приділялась увага встановленню фактів втягнення в наркозлочини.

2. Органи слідства приблизно у кожній другій справі направляють в ті чи інші інстанції подання про усунення виявлених причин і умов, які сприяють злочинам. Однак ці подання не достатньо ефективні – в абсолютній більшості випадків у них повторюються загального характеру побажання підвищити виховну роботу або поліпшити роботу дільничного інспектора і т.п. Відмітимо і те, що абсолютна більшість визначень, винесених судами, також носять формальний характер і часто просто повторюються («підвищити», «посилити», «активізувати» і т.і.).

3. При розслідуванні таких злочинів не приділяється увага головному питанню – збуту наркотиків. Так, вибіркові дослідження показали, що 95% обвинувачених було пред'явлено обвинувачення за незаконне виготовлення, придбання і зберігання наркотичних засобів без мети збуту. Хоча по кожній другій кримінальній справі були сигнали, що обвинувачені займалися і збутом наркотиків (обсяг вилучених наркотиків, характер переїздів і спілкування і т.д.).

4. Недостатня активність слідчого апарату в питаннях взаємодії з іншими підрозділами органів внутрішніх справ по викриттю представників наркобізнесу із числа «гастролерів» з інших територіальних регіонів, а також з країн ближнього та далекого зарубіжжя.

5. Практично не застосовується в слідчій практиці ч.4 ст.309 КК України, яка передбачає звільнення від відповідальності особи, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікуватися від наркоманії.

Надійшла до редколегії 30.06.03